

MEHMED EMİN'DEN RIZA TEVFIK'E DÖRT MEKTUP

Abdullah Uçman

XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı hâkimiyeti altına giren Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldan itibaren eski gücünü kaybetmesi üzerine, Avrupa devletlerinin de teşvik ve desteğiyle, 1770'lerde başlattığı ayaklanmalar sorucunda 1822 yılında bağımsızlığını ilân etmiş, 1830'da bağımsızlığı Avrupa devletleri tarafından kabul edilmiştir. Ancak Yunanistan sınırlarını daha fazla genişletmek amacıyla Nisan 1897'de Teselya sınırındaki Osmanlı askerî mevzilerine saldırınca, kaçınılmaz olarak 1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi başlar.¹

Savaşın ilk günlerinde bir Türk livasının kahraman kumandanlarından 80 yaşlarındaki Abdülezel Paşa şehit düştüğü hâlde, Yunan birliklerinin saldırıları püskürtülür ve savaş bir ay gibi kısa bir süre içinde Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanır.²

Bu sırada, devrin genç şairlerinden Mehmed Emin (Yurdakul), kısaca söz konusu ettiğimiz Türk-Yunan Muharebesi'nin başlamasıyla birlikte, biraz da bu savaşın Türk halkı arasında uyandırdığı heyecana, millî ve hamasi duygulara tercüman olmak üzere hece vezni ve sade

¹ Savaşı hazırlayan olaylar, savaşın başlaması ve safhaları hakkında daha geniş bilgi için bk. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C IV, 2.bs., İstanbul 1972, s. 336-341.

² Bu zaferden sonra devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid, büyük bir kısmı çeşitli Avrupa ülkelerinde rejim aleyhinde faaliyet gösteren Jön Türkler için genel bir af ilân eder (bk. Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 36-37).

İstanbul'da Unkapanı Köprüsü'nün İMÇ Blokları tarafındaki ayağından başlayıp sahil boyunca Rum Ortodoks Kilisesi'ne kadar uzanan cadde on beş yıl öncesine kadar "Abdülezel Paşa Caddesi" adını taşıyordu. Ancak hayırsever iş adamlarından Kadir Has'ın Cibali Tütün Fabrikası'nı kendi adına özel bir üniversite hâline getirmesi dolayısıyla, Kadir Has'ın 2007 yılında vefat etmesi üzerine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin aldığı bir karar doğrultusunda adı geçen caddenin adı "Kadir Has Caddesi" olarak değiştirilmiştir.

Türkçeyle yazdığı bir kısım şiirlerini, o sırada Selanik'te çıkan *Asır* gazetesi ile *Musavver Malûmat* ve *Servet-i Fünun* dergilerinde yayımlar.³

En tanınmışları arasında:

*Ben bir Türküm; dinim, cinsim uludur,
Sînem, özüm ateş ile doludur,
İnsan olan vatanının kuludur,
Türk evlâdı evde durmaz giderim!*

dörtlüğüyle başlayan “Anadolu’dan Bir Ses yahut Cenge Giderken” adlı manzumenin de bulunduğu bu şiirler, daha yayımlandığı günlerde gerek sınırdaki asker ve halk, gerekse devrin bir kısım aydınları arasında büyük bir ilgi ve heyecanla karşılanır.⁴

Bunun üzerine Mehmed Emin, bu şiirlerden dokuzunu *Türkçe Şiirler* adıyla bir kitap hâlinde yayımlamak ister. Ancak daha önce, “Acaba doğru yolda mı yürüyorum, yoksa uçurumlara mı düşeceğim?” endişesiyle, fikirlerini öğrenmek üzere bu şiirleri devrin önde gelen edebiyatçılarından Recâizâde Ekrem, Abdülhak Hâmid, Şemseddin Sâmî ve Rıza Tevfik ile *Asır* gazetesi sahibi Fazlı Necib’e gönderir. Rıza Tevfik dışında bu isimler, biraz da hatır için, usulen takdirlerini dile getirdikleri kısa birer mektupla görüşlerini bildirirler. Mehmed Emin takriz mahiyetindeki bu mektuplarla birlikte, sayfa aralarına, Ressam-ı Hazret-i Şehriyârî Zonaro’nun bir kısmı savaşa ilgili tablolarını da koymak suretiyle, kitabını 1898 (1316) yılında “Türk karındaşlarıma çoban armağanı çam sakızı” ithafıyla *Türkçe Şiirler* adıyla yayımlar.⁵

Kitapta, adı geçen takrizlerden sonra, sırayla şu dokuz şiir yer alır: “Biz Nasıl Şiir İsteriz?”, “Anadolu’dan Bir Ses yahut Cenge Giderken”, “Yunan Sınırını Geçerken”, “Tırhala Kal’asına Bayrak Diktikten Sonra”, “Şehid yahut Osman’ın Yüreği”, “Yetim Çocuk yahut Ahmed’in Kaygusu”, “Âh Analık yahut Zeyneb’in Duası”, “Kur’ân-ı Kerîm”, “Güzellik ve İyilik Karşısında”.

Mehmed Emin kitaptaki şiirlerin bir kısmında bir ay kadar devam eden savaş sırasında cereyan eden önemli olayları, askerlerin cepheye gidişlerinden başlayarak kazandıkları zaferle şehit ve gazileri, ayrıca onların arkalarında bıraktığı yetim çocuklarla dul kadınların dramını anlatırken, bir kısmında da oldukça sade bir dille Anadolu halkının dertlerini ve inançlarını ifade eder.

Bu şekilde yenileşme dönemi Türk şiirinde sade ve tabii Türkçeyi kullanmayı gaye edinen Mehmed Emin, büyük ölçüde Arapça-Farsça tamlamalarla yüklü, devre hâkim Servet-i Fünun şiir dilinden bilinçli bir şekilde uzaklaşmış olur. Sadece şehirlinin değil, şehir dışındaki Türk halkının, Anadolu ve Rumeli

³ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Emin Yurdakul’un Bütün Eserleri I: Şiirler*, Ankara 1969, s. XXI.

⁴ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, C I, İstanbul 1969, s. 147-151.

⁵ Kitap, kapak kompozisyonunu kûfî yazıyla Ebüzziya Tevfik’in yaptığı oldukça itinalı bir baskı ile Matbaa-i Ebüzziya’da basılır.

köylüsünün hayat şartları ve ıstırapları da Türk şiirinde ilk defa yine onun kalemıyla şiirin konusu hâline gelir.⁶

Asırlardır sadece halk şairleriyle tekke şairlerinin kullandığı, şehirli şairlerin “parmak hesabı” diyerek küçümsediği hece veznini ısrarla aruz veznine tercih eden Mehmed Emin, böylece Türk şiirinde giderek yeni bir akımın başlamasında önemli bir rol oynar. Esasen bu şekilde 1911 yılında *Genç Kalemler*’deki “Yeni Lisan” hareketinden önce Türk edebiyatında Türkçe yazma ve hece veznini kullanma çığırını açılmış olur.

Rıza Tevfik on beş sayfa tutan takrizinde, şiirlerini milletin diliyle kaleme alan Mehmed Emin’i, küçücük bir şiir parçasına kocaman bir felsefeyi sığdırmayı başarmış “büyük bir şair” olarak niteler. Türk gibi düşünen ve bir Türk olarak şiirlerini kaleme alan Mehmed Emin’in eserleri, “... edebiyat-ı kavmiyemizin en şerefli, en güzel timsâli, hissiyât-ı makeddesemizin en samimi, en âlî lisân-ı hâlî”dir. “... Siz umum Türklerin gönlünde yerinizi buldunuz. Bu, daha şerefli, bahtiyar olunuz; çünkü Türkleri birbirine alâkadar-ı muhabbet eden hissiyât-ı mukaddesi, sizin ağızınızda nağme-serâdır.” dedikten sonra; “Milletin lisaniyla söyleyebilmişsiniz. Herkesten güzel, herkesten şâirâne söylüyorsunuz. Gönlüme mûnis olan, sâmiâmı okşayan o dilber Türkçe ile söylüyorsunuz.” cümleleriyle, şiirlerinde kullandığı sade ve anlaşılır Türkçe dolayısıyla onu âdeta alkışlar.⁷

Mektubunda, o zamana gelinceye kadar sade Türkçe ile yazılan başka şiirler üzerinde de duran Rıza Tevfik, biraz da şair sezgisiyle, Servet-i Fünuncuların hemen arkasından, Mehmet Emin’in kaleme aldığı şiirlerin Türk edebiyatının parlak geleceğini müjdeleyen yeni bir çığırın başlangıcı olduğunu hisseder. Rıza Tevfik’e göre, Mehmed Emin bu tarz şiirleriyle, Türkçenin sadeleştirilmesi, şiirin vezinden kurtarılması gerektiği şeklindeki tartışmaların hiçbirine katılmadan, bizzat ortaya koymuş olduğu eserleriyle, bu yolda ne yapılması gerektiğini herkese göstermiştir. Bunun için Rıza Tevfik, Mehmed Emin’i açmış olduğu yolda emin ve kararlı adımlarla ilerlemesi için teşvik eder.⁸

*

Türkçe Şiirler’i yayınladığı sırada İstanbul’da Rüşûmât Emâneti Evrak Müdürü olarak görev yapan Mehmed Emin, daha sonraki yıllarda çeşitli idarî görevlerle Şarki Karahisar ile Hicaz, Sivas ve Erzurum valiliklerinde bulunmuş, Cumhuriyet’ten sonra da Şarki Karahisar, Urfa ve İstanbul milletvekili olarak

⁶ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C II, İstanbul 1979, s. 1083-1087.

⁷ “Şâir-i Rûh-Âşinâ, Edîb-i Hamiyyet-perver Efendim”, *Türkçe Şiirler*, Kostantiniyye 1316, s. 17.

⁸ 1905 yılında Selanik’te yayımlanan *Çocuk Bahçesi* dergisinde Mehmed Emin’in şiirleri etrafında Rıza Tevfik ile Ömer Naci arasında üç ay kadar devam eden bir tartışma cereyan eder. Bu tartışma ana hatlarıyla “*Genç Kalemler*’den Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa” adıyla bir makalede tarafımızdan ele alınmıştır (Mehmet Kaplan’a Armağan, İstanbul 1984, s. 275-285).

Türkiye Büyük Millet Meclisinde görev yapmıştır.⁹

Mehmed Emin'in, Rıza Tevfik'le ilişkisinin daha sonra Anadolu'da bulunduğu yıllarda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Rıza Tevfik'in bize intikal eden terekesinden Mehmed Emin'e ait beş mektupla "Sazdan Bir Âvâz" adıyla kitaplarına girmemiş bir şiiri ve muhtemelen Rıza Tevfik'in talebi üzerine kısa bir biyografisi çıkmıştır. 15 Ağustos 1323'te Erzurum'dan yazılan beşinci mektup ise, yazıların bir kısmının silinmiş, bir kısmının da birbirine karışmış olması yüzünden okunamayacak hâlde olduğu için buraya alınamamıştır. Burada sadece dört mektupla kısa biyografisini ve şiirini yayımlıyoruz:

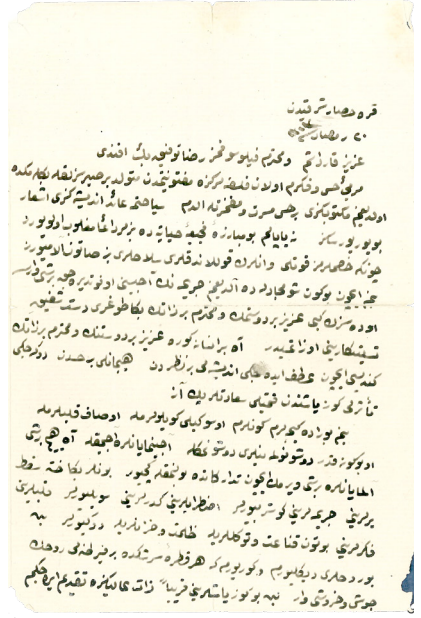
Birinci Mektup

Karahisar-ı Şarkî'den
20 Ramazan 1317¹⁰

Azîz kardeşim ve muhterem Feylesofumuz
Rıza Tevfik Beyefendi,

Mürebbi-i his ve fikrim olan felsefelerinize meftûniyetimden mütevellid bir sabırsızlıkla beklemekte olduğum mektubunuzu bir hiss-i meserret ve mefharetle aldım. Seyahatime ait endişenizi iş'âr buyuruyorsunuz. Ne yapalım bu mübâreze-i fecîa-i hayatiyede bizler daima mağlûp oluyoruz, çünkü hasımlarımız kuvvetli ve onların kullandıkları silâhları biz satın alamıyoruz. Benim için bugün şu mücadelede aldığım cerîhanın acısını unutturacak bir tesselli varsa o da sizin gibi azîz bir dostumun ve muhterem bir zâtın bana doğru dest-i şefîk-i tesliyetkârını uzatmasıdır. Âh bir insana göre azîz bir dostunun ve muhterem bir zâtın kendisi için atf edeceği endişeli bir nazardan, heyecanlı bir histen dökeceği teessürlü gözyaşından kıymetli saadetler pek az.

Benim burada gecelerim günlerim o sevgili köylülerimle, o saf kalplilerimle, o bugüne kadar düşünölmeyenleri düşünmekle, acınmayanlara acılamakla, âh hiçbir şeyi olmayanlara bir şey vermek için tedârikâtta bulunmakla geçiyor. Bunlar bana hasta, sakat yerlerini, cerîhalarını gösteriyorlar. İztıraplarını, kederlerini söylüyorlar; kalplerini, fikirlerini bütün kanaat ve tevekkülleriyle,

⁹ Hayat hikâyesi için ayrıca bk. Fethi Tevetoğlu, *Mehmed Emin Yurdakul, Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988.

¹⁰ 22 Ocak 1900.

zulûmat ve hüznleriyle döküyorlar. Ben bu ruhları dinliyorum ve görüyorum ki her katre-i sirişte bir fırtınalı ruhun cûş u hurûşu var. Ben bu gözyaşlarını karîben zât-ı âlînize takdîm edeceğim. Elbette benim kalb ve ruhumun aks-i sadâları olan bu şiirler de asıl sizin kalp ve ruhunuzun aks-i sadâlarıyla hâiz-i âheng-i tâm olmak bahtiyarlığına nâil olacaktır.

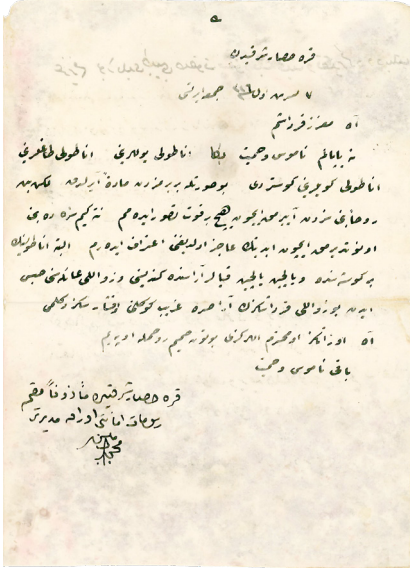
Safvet Bey mazhar olduğu lütuf ve inâyete ait teşekkürâtının arzına ve ih-tirâmâtının tebliğine beni tevklî etti. Sivasî oluşu kendisinin vilâyet-i beledî tabâbetine tayini için Zeki Paşa'ya bir inhâda bulunmuş. Zaten kendisinin vilâyet-i beledî tabâbetinde istihdâmı hakkında irâde-i seniyye de varmış. Ar-tık teşebbüsât-ı resmiyye son derecede mükemmel. Bunu neticelendirecek ise zât-ı âlînin lütf u inâyeti olacaktır. Binâenaleyh temenniyât-ı sâbıkamı tek-rar ederim.

İstanbul'da iken Fuad Beyefendi'ye yazmış olduğum mektubun cevabını ala-mamış ve o sırada avdet etmek üzere olduğunu haber almış bulunduğum için mektup yazamamıştım.¹¹ Şimdi muhâberâtı tecdîd edeceğim. Zaten ilkbahara doğru köylere ve yaylalara doğru gitmek fikrindeyim. İfade buyurduğunuz vech ile iki taraftan hareket edildiği hâlde birleşmek mümkün olur. Ve sizi yâd ederek tarhana çorbası içeriz.

Bâkî o muhterem ellerinizi öperim.

Mehmed Emin
(imza)

İkinci Mektup

Karahisar-ı Şarkî'den
7 Teşrin-i evvel, sene 1316¹²

Âh muazzez kardeşim,

Ne yapalım namus ve hamiyet bana Ana-dolu yollarını, Anadolu dağlarını, Anadolu köylerini gösterdi. Bu suretle birbirimiz-den maddeten ayrıldık, lâkin ben rûhen beni sizden ayırmak için hiç bir kuvvet tasavvur edemem. Nitekim size de beni unutturmak için ebediyetin âciz olduğunu itiraf ederim. Elbette Anadolu'nun bir kö-şesinde ve yalçın yalçın kayalar arasında kendisini ve zavallı ailesini hapseden bu zavallı kardeşinizin ara sıra garip gönlünü

¹¹ Muhtemelen Fuad Köseraif.

¹² 20 Ekim 1900.

okşarsınız değil mi? Âh uzatınız, o muhterem ellerinizi bütün rûhumla öpeyim. Bâkî namus ve hamiyyet.

Karahisar-ı Şarkî'de Me'zûnen Mukîm
Rûsûmât Emaneti Evrak Müdürü

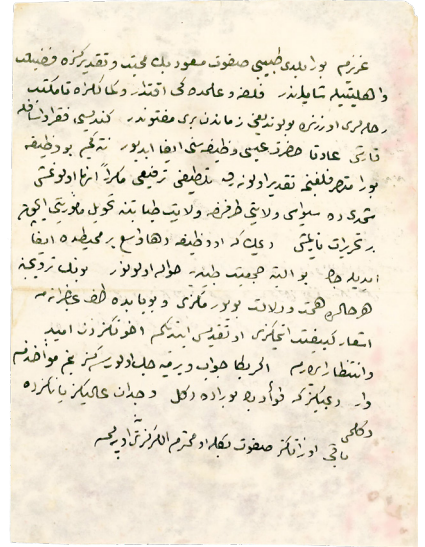
Mehmed Emin
(imza)

Üçüncü Mektup

Azîzim,

Bura beledî tabibi Safvet Mesud Bey muhabbet ve takdîrinize fazilet ve ehliyetiyle şâyândır. Felsefe ve ilimdeki iktidar ve kemâlinize tâ mektep rahleleri üzerinde bulunduğu zamandan beri meftûndur. Kendisi fukara ve esnafa karşı âdeta Hazret-i İsa vazifesini îfa ediyor. Nitekim bu vazife bura mutasarrıflığınca takdir olunarak taltifi, terfîi mükerreren inhâ olunmuş; şimdi de Sivas vilâyeti tarafına vilâyet tabâbetine tahvîl-i memuriyeti için bir tahrîrât yazılmış. Demek ki o vazife daha vâsî bir muhitte îfâ edilecek. Bu elbette Cemiyet-i Tıbbiye'ye havale olunur. Bunun tervîcine her hâlde himmet ve delâlet buyurmanızı ve bu bâbda hakk-ı âcizâneme iş'âr-ı keyfiyet etmenizi ve o takdîs ettiğim uhuvvetinizden ümid ve intizâr ederim. Eğer bana cevap vermeyecek olursanız benim muâhezem var. Deyiniz ki Fuad Bey¹³ burada değil, vicdân-ı âlîniz yanınızda değil mi?

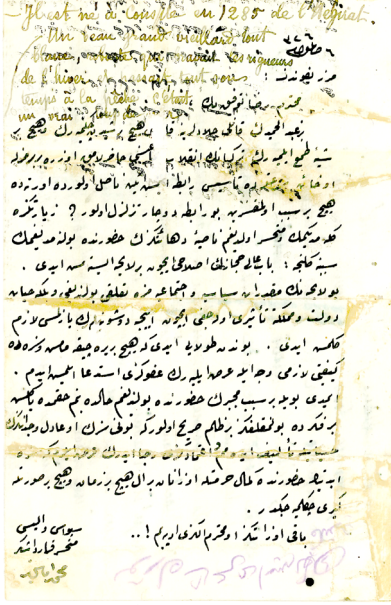
Bâkî uzâtınız Safvet Bey'le o muhterem ellerinizi öpelim.¹⁴

¹³ Muhtemelen Fuad Köseraif.

¹⁴ Bir nevi rica mahiyetindeki bu mektup iki numaralı mektubun yazıldığı kâğıdın karşı sayfasına yazılmıştır.

Dördüncü Mektup

6 Ağustos 326¹⁵

Merzifon'dan

Muhterem Rıza Tevfik Bey,

Biz Abdülhamid'in kanlı cellâtlarına karşı hiçbir şeyden çekinmedik ve hiçbir şeye tamâ eylemeyerek Türkiye'nin inkılâb-ı millîsini hazırlamak üzere birbirimizle o hain teşebbüsle de tesis-i râbita etmiş iken nasıl olur da ortada hiçbir sebep olmaksızın bu rabita dūçâr-ı tezelzül olur?

Ziyaretinize gelemediğim ve mütehassir olduğum nâsiye-i dehâetinizin huzurunda bulunamadığının sebebine gelince: Bâbîâlî Hicaz'ın ıslahı için bir lâyiha istemiş idi; bu lâyihanın mukadderât-ı siyasiye ve içtimâiyemize taallûku bulunduğu ve belki hayat-ı devlet ve memlekete tesiri olacağı için epeyce düşünülerek yazılması lâzım gelmiş idi.

Bundan dolayı idi ki hiçbir yere çıkamamış ve size de keyfiyeti lâzımı vech ile arz eyleyerek affınızı istid'â eylemiş idim. İmdi böyle bir sebep-i mücbirin huzurunda bulunduğum hâlde benim hakkımda yanlış bir fikirde bulunmaklığınız bir zulm-i sarîh olur ki bunu sizin o âdil vicdanınızın hissiyâtıyla telif edemem ve itimadınızı rica ederek arz eylerim ki size ebediyetin huzurunda kemâl-i hürmetle uzanan bir el hiçbir zaman ve hiçbir suretle geri çekilmeyecektir.

Bâkî uzatınız o muhterem ellerinizi öpeyim!..¹⁶

Sivas Valisi

Mütehassir Kardeşiniz

Mehmed Emin

(imza)

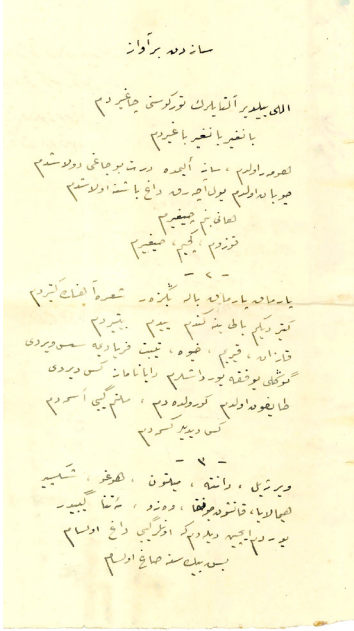
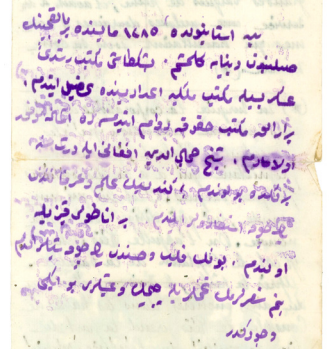
¹⁵ 19 Ağustos 1910.

¹⁶ Rıza Tevfik, mektubun arkasındaki boş sayfalara, muhtemelen, E. J. W. Gibb'in yarım kalan *A History of Ottoman Poetry*'sini tamamlamak üzere hazırladığı ek cilt için, Mehmed Emin hakkında Fransızca olarak iki sayfalık bir yazı yazmıştır.

Biyografi

Ben İstanbul'da 1285 Mayıs'ında bir balıkçının sulbünden dünyaya gelmişim. Beşiktaş Mekteb-i Rüşdî-i Askerîsi'yle Mekteb-i Mülkiye İdâdisi'nde tahsil ettim. Bir aralık Mekteb-i Hukuk'a devam ettimse de ikmâline muvaffak olamadım. Şeyh Cemâleddîn-i Efgânî ile dört sene birlikte bulundum, kendisinin ilim ve irfanından pek çok istifadeler ettim. Bir Anadolu kızıyla evlendim. Bunun kalp ve hissinden pek çok şeyler aldım. Benim şiirlerimin gamlarıyla çiçek ve yemişleri bu iki vücudundur.

*

Sazdan Bir Âvâz

Elli yıldır Altaylar'ın türküsünü çağırdım

Bangır bangır bağırdım

Homer oldum, saz elimde dört bucağı dolaştım

Çoban oldum yol açarak dağ başına ulaştım

Hani benim çıkırım

Kuzum, keçim, sığırim

-2-

Parmak parmak bala benzer şi're âhenk getirdim

Getirdiğim balı yine kendim yedim bitirdim

Kazan, Kırım, Hive, Tibet feryâdına ses verdi

Gönlü yufka yurttaşlarım dayanamaz kes derdi

Tayfun oldum gürüldedim, meltem gibi estim

Kes dediler keserdim

-3-

Virgil, Dante, Milton, Hugo, Şekspir

Himalaya, Kanşuk-cufka, Vezûv, Etna gibidir

Yurdum için dilerdim ki onlar gibi dağ olsam

Beş bin sene sağ olsam

Ben çaldıkça uyan diye sazımı

Haykırdıkça gümbür gümbür yazımı

Bizim haylaz çocuklar

Ne hikmetse uyuklar¹⁷

Mehmed Emin

¹⁷ Tek bir yaprağa Rıza Tefik'in el yazısıyla yazılmış olan bu şiir Fevziye Abdullah Tansel'in hazırladığı *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I: Şiirler* (Ankara 1969) adlı kitapta bulunmamaktadır.